

Véleményem szerint. . .

„Boldog népeknek nincs történelmük.“

Hadd tegyem hozzá: sem demográfiajuk. Szaporodnak és sokasodnak, mint a mezők virágai. Ösztönösen, természetesen, öntudatlanul. Akkor kezdenek érdeklődni a népességtudomány iránt, amikor a negatív jelenségek föltornyosulnak, s a politikai, gazdasági, kulturális számítások áthúzásával bosszulják meg azt, hogy évtizedeken át semmibe vették figyelmeztetésüket. Ekkor aztán vagy a túlnépesedés váratlansága előtt áll bávaton a demográfiáról addig mit sem tudó tervezés, egészségügy, tanügy, s képtelen szembenézni a „robbanás“ nyomán előálló inséggel, munkanélküliséggel, lakáshiánnyal, iskolaszűkével; vagy (a másik szélsőségben) elrejtelenednek a városok, falvak, iskolák, szülőotthonok, megtelnek viszont az aggmenházak, az idősek napközi otthonai, fölborít mindent a munkaerő hiánya.

De mindezt megelőzően általában megszólalnak az orvosok, statisztikusok, írók, újságírók, nevelők. És... nyilván a politikusok, demográfusok ugyebár? No nem... A kérdés sokkal bonyolultabb. Jellemző például, hogy a demográfia tudománya — noha az emberiség létkérdésével foglalkozik — hosszú időn át nem kapott tanszéket a híres egyetemeken sem, sokan ma is vitatják, hogy önálló diszciplína-e, avagy a statisztika, lélektan, szociológia egyvelege. A népesség tanulmányozására más szakmák emberei adják a fejüket (eddig legalábbis így volt), akiket aggaszt népük, osztályuk, nemzetiségük, országuk helyzete, akik — Veres Péter szavaival élve — nemzetben gondolkoznak.

Vesztükre teszik.

Sok ország erre vonatkozó sajtóját olvasom; nincs még kérdés (talán az egy nemzetiségit kivéve), amely olyan viharokat kavarna.

Ahol a túlnépesedés a főgond, ott a demográfusok arra intenek, hogy hiába vívják ki a fölszabadulást, végeznek óriási munkálatokat, a föltartóztathatatlan szaporulat minden eredményt semmissé tesz, élelemhiányt, lakáshiányt, munkahelyhiányt, földhiányt, mindennek a hiányát okozza, s állandósítja a nyomort. Banglades több mint harminc éve, hogy fölszabadult az angol uralom alól, majd lerázta Pakisztán jármát is, öntözőműveket épített, nemesített vetőmagvakkal, korszerű technikával fokozta a termését, hiába, az ország „a világ szegényháza“ (ahogy a külföldi sajtó nevezi), az egy főre jutó évi jövedelem itt 100—120 dollár, míg Nyugat-Európában 4000—6000—8000. Érthető, Banglades területe kétharmada a mi országunknak, de lakossága 80 millió. Mexikó — ismeretes — győztes forradalmak sorát vívta meg évtizedeken át, jelentős gazdasági sikereket könyvelhet el, mégis reménytelen gondokkal küzd, fővárosa 14-15 milliós, túlhaladta New Yorkot és Tokiót, s utcáin már úgy alusznak a hajléktalanok, akárcsak Bombayben, Delhi-ben. Számukra a földhiány ósdi kérdés, ők már vízhiánnyal, levegőhiánnyal küzdenek. Az okok oka: az ország lakossága a II. világháború óta megkétszereződött, s a hetvenmillió fölött jár.

Mégis, a katolikus klérus éppen úgy, mint az iszlám, Izrael egyháza, akárcsak Kung Fu-ce hívei, átkot szórnak arra, aki e szaporulat ellen szót emel, ember-ségre, hagyományokra, honvédelmi megfontolásokra vagy transzcendentális okokra hivatkoznak.

Egészen más gondok foglalkoztatják a nem szaporodó népek demográfusait: nő az öregek száma (néhol eléri már a 18-20 százalékot), és csökken a fiataloké, ennek arányában mind kevesebb a termelő, gyarapszik az ápolásra szorulóknak serege. Vészes elagágás mutatkozik, s mindaz, ami vele jár: a sok betegség, öngyilkosság, a kilátástalanság, a társadalom degenerálódása. Jellemző, hogy ezekben az országokban a fiatalok közt is sok a gyengén fejlett, mert az anyák szervezetét tönkreteszi a sok óvszer és abortusz. Egyik-másik közép-európai országban a sor alá kerülő ifjak 25—30%-a nem bizonyul katonaképesnek. Holott gazdag államok-ról van szó.

A demográfusok joggal mutatnak rá, hogy a gyermekhiány a társadalomszerkezeti torzulásokon kívül gazdasági károkat s tudati ferdeségeket okoz. A szaporulati apály csak rövid távon „hoz a konyhára” — amit az orruknál tovább nem látók képtelenek megérteni. Néhány évig ugyan nem szükséges új iskolát, lakást, bölcsődét létesíteni, de mihamar annál több szociális otthont, kórházat, gerontológiai intézetet kell építeni a magukra maradt öregeknek, s messzi országokból kénytelenek verbuválni a munkásokat, ápolónőket, szembe kell nézniök e kérdés minden gondjával. És redukálni kell a gazdasági terveket, csökkenteni a növekedés ütemét, átépítésre szorulnak az üzemek; gépesíteni, automatizálni szükséges. Már ahol lehet, mert az automata óvónőt és ápolónőt, az önműködő pincért még nem találták föl. De ha föl is találják, mit érnének vele?

Tudja-e minden tekintetben pótolni a gép az embert? S főleg az emberi kapcsolatokat? Adhat a gép emberi simogatást, mosolyt, jóságot? És helyettesítheti a gyermeket az öleb?

Az írók, filozófusok, pszichológusok, tanárok, orvosok a kérdés humánus vonatkozásaira hívják föl a figyelmet, s kimutatják: az elidegenedés, az ember-telenedés legvéresebb formája a gyermekellenesség, amelyik úgy látja, a gyermek akadály a szerzés, a cifrázkodás, az építkezés, a világjárás, a kényelem útjában. Ha akkor, amikor 8-10 gyermeket szült egy anya, és emiatt is nyomorgott a család, ma távolról sem így van — emlékeztetnek a demográfusok. Akiknek házuk van a városban, üdülővillájuk a hegyekben, tengerparton, 1-2 évenként cserélik a kocsijukat, no azoknál nem az inség szól a gyermek ellen, hanem a harácsolás-vágy, a hedonista, élvezethajhászó gondolkodásmód, életvitel. A fogyasztói társadalom — a szerzésre való beállítottságával — gyermekellenes társadalom.

Ilyesmit beolvasni nem hálás dolog. Érdemes lenne összefoglalni, hol, hogyan reagálnak (és kik) a demográfusok jelzéseire. Ebben a kérdésben mindenki illetékesnek véli magát — és marja, átkozza a gyermekáldás híveit; az ember úgy érzi, legszívesebben megköveznék őket, mint ókori utcákon a tolvajokat vagy — prófétákat. Vannak országok, amelyek írói évtizedeken át küzdöttek az egyke ellen, a *normális* szaporulat kialakításáért s mindenért, ami ehhez szükséges, a társadalmi tudatalakítástól a népjóléti intézkedésekig. A válasz? Nacionalistáknak, narodnyikoknak titulálták őket, heccmesterek, kuplészerzők, zugfirkászok, karikatúristák és hirdőszónokok támadásainak célpontjai lettek a nemzet legműveltebb koponyái, világhírű személyiségek. Mikor aztán vérszenen beigazolódott szomorú előrelátásuk, észbe kaptak az illetékesek is. Példás, egyedülálló intézkedéseket hoztak. Eléggé későn. Nincs immár elegendő fiataljuk, aki szüljön, emez országoknak évtizedekre „biztosítva van” Európa legelőregedettebb nemzetének a titulusa.

Néhol a háborút követő lendületes újjáépítés, gyors gyarapodás elkápráztatta a nemzetet, nagy önbizalom töltötte el, mit sem törődött a demográfia harangkongatásával. Aztán kiderült, hogy nincs fiataltság, hiányzik a munkaereje, elnéptelenednek az iskolái, parlagon marad a föld, belepi a gaz. S a híres, fejtett államok afrikai, ázsiai országokra szorulnak, onnan toboroznak munkaerőt, s ha azok egy szép napon hazamennének, Nyugat-Európában megállna az élet. Svédországban és Svájcban, Dániában és Norvégiában, a két német államban, Ausztriában vagy Finnországban, Belgiumban a demográfia ügyei ma már komoly állampolitikai gonddá növekedtek.

Az ember azt hinné, hogy a ragyogó szemű, pufók arcú csöppségeket szeretik az emberek. No nem! A nyugati lapok lakáshirdetéseinek visszatérő motívuma: „Kizárólag gyermektelen házaspárnak.”

És a nők? Akiknek ösztönös vágyuk, hajlamuk szerint a gyermekpártiak közt volna a helyük? Vannak Lollobrigidák, Sophia Lorennek, akik úgy vélték, hogy a világhír sem pótolja a gyermek kedvességét, ragaszkodását, s nem sajnálták karcos derekukat: gyermeket szültek. De vannak Simone de Beauvoirok is, akik a női egyenjogúságot vívott harc akadályát látják a férjben, családban. Sajnos, a tanult nők jelentős hányadának véleménye, hogy pályájukban visszaveti őket a szülés, gyermekgondozás, az anyaság miatt maradnak le a férfiak mögött. S nem látják, mi örömforrást, sikerélményt, kielégülést nyújt a gyermek. A kérdés persze bonyolult, de a megoldást semmiképp sem a család- és gyermekellenesség nyújtja, ezt maga Beauvoir is elismeri, amikor egyébként kitűnő önéletrajza végén magáramaradottságáról ír, és családodottságát fejezi ki.

Ha valaki tudja, mi a magányosság, én tudom. Szüleim korán meghaltak, testvéreimtől is távol, árván nőttem föl. Majd később, amikor kidobtak az állásomból, koholmányok sorával illettek, hónapokon át senki sem nyitott rám ajtót. Azt az elszigeteltséget, kirekesztettséget, szorongást senkinek sem kívánom. Mégis, amikor a magányról, egyedülségről olvasok, berzeng bennem a mondás: úgy kell nekik! Ugyanis a magányos emberek többnyire gyermektelen, családelenes be-

állítottságúak, s helyzetük lelki oka az önzés, az individualizmus, a mások iránti közömbösség, az elfordulás, s ez gátolja meg társadalmi beilleszkedésüket. A sokgyermekes család nem tudja, mi a magány... Az egyikük viszont — sajnos — már gyermekkorukban megismerik.

Nincs probléma, amelyhez annyira naivan, előítéletesen, tájékozatlanul vagy százéves sztereotípiák alapján közelednének az emberek. De ha csak a háziasszonyok, a kétékező skriblerok, a magukat mindenkinél okosabbnak tartó jogászok blöffölnének ósdi sémákat; nem, mindez több állam népesedéspolitikájában is megmutatkozik. Nem egy országban a szaporulat csökkenése láttán pronatalista törvényeket hoztak, s nem értették, miért nem mutatkozik javulás évek múltán sem. Más államokban jelentős anyagi támogatást is biztosítottak a népes családoknak. Semmi eredmény. Adta-teremtette szaporulat! Hát mi kell még neki? Ha a demográfusok még olyan tényezőkre hivatkoznak, mint az országos és egyedi biztonságérzet, a világos, elérhető jövőnek a tudata, kiegyensúlyozott politikai légkör, gyermekpárti közvélemény kialakítása, nos, azt válaszolják nekik, megfoghatatlan, amit javasolnak, sámáni tudomány, ráolvasás. Holott a népesség tudományában kevés az egyetemes törvény és az általános orvosság; fajonként, felekezetenként, földrészenként, országonként, koronként, sőt tájegységenként más-más tényezők vezetnek el a túlszaporodáshoz vagy a kihaláshoz, s annak függvényében szükséges egyik vagy másik megoldást alkalmazni. De csak a sok összetevőből álló demográfiai politika vezet sikerre.

Hogy állunk mi, romániai magyarok?

Engedtessek meg, hogy magamra hivatkozzam — noha ez szerénytelenségnek tűnik. Jó másfél évvel ezelőtt, miután megjelent az 1977 januárjában végzett népszámlálásról szóló közlemény, ugyanebben a rovatban kifejtettem, hogy néhány újságcikktől eltekintve a hazai magyar sajtóban nem dolgoztuk föl az adatokat, nem elemeztük nemzetiségünk demográfiai helyzetét, s főleg a legilletékesebbek, ama néhány népességtudományi szakemberünk hallgatott. Nevükön is neveztem őket, hátha ezzel kiprovokálom reagálásukat. Nem, azóta is békésen szunditanak. (Két közgazdász, Keszi-Harmath Sándor és Furdek Mátyas írt demográfiai vonatkozású tanulmányt.) De nem sürgetik a demográfiai írásokat a lapok szerkesztői, nem kérnek ilyen kéziratokat a könyvkiadók sem; a magyarok által is lakott tájakon nem végeznek népesedési fölméréseket a tudományos kutatóintézetek. A magyar ajkú orvosok írnak a napilapokban a nátháról meg a prosztatabetegségekről, de a terhességről, szülésről, csecsemőgondozásról vajmi keveset; néha átnézem a Vásárhelyt megjelenő *Orvosi Szemlét*, a lehető legritkábban ír a másállapottal, szüléssel kapcsolatos orvostudományi problémákról. A történelemtudományban is vannak székelységkutatók, gazdaságtörténészek, művelődéstörténészek, ókorászok és középkorászok, de népességtörténészünk egy sincs (holott a Nemzetközi Történelemtudományi Társaság demográfiai szakosztálya városunkban tartotta legutóbbi kongresszusát, s eme szakosztály elnöke az egy kolozsvári történeeszt választott). Ha úgy hozza a szükség, egyéb tanulmányai mellett Imreh István, Demény Lajos, Egyed Ákos népességtörténeti tanulmányt is ír, hogy kimutassa, mekkora volt a székelyek lélekszáma valaha, néha Kósa-Szánthó Vilma, Vasas Samu, Demény Dezső, Beke György, Gálfalvi György, Tófalvi Zoltán, Geréb Attila, Vetési László is foglalkozik demográfiával, Csép Sándor remek egyke-filmet készített, de nincs egyetlen szakemberünk, aki ennek a kérdésnek szentelné az életét és munkásságát, aki rendszeresen publikálna szaklapokban és könyvekben, rádióban és tévében, s aki-ben dolgozna az iparkodás, hogy fölrázzon, helyes gondolkodást és magatartást alakítson ki. Magyarán szólva: nincs demográfiánk.

És nincs demográfiai tudatunk sem.

Ilyen jól állanánk? — tehetnők föl a kérdést. Ha ugyanis igaz az, hogy boldog népeknek nincs demográfiájuk, akkor, mivel nekünk sincs, mi is boldogok vagyunk... Kalotaszegről írva, Kós Károly nem keveset mondott az egykéről, a régi *Korunkban* Jordáky Lajos éppúgy, mint Turnowsky Sándor, foglalkozott a kérdéssel, Mikó Imre Torockó vagy a Borsavölgyének bemutatása során tér ki a népesedés jelenségeire; a székelység szaporulata, fölöslegének elvándorlása állandó témája volt Benedek Eleknek, Kacsó Sándornak, Böződi Györgynek. De itt van mellettünk a jelenkori hazai román példa: Vladimir Trebici, Ovidiu Bădina, Ion Aluau és más román szociológusok bármilyen kutatást végezzenek, demográfiai vonatkozásait alaposan föltárják.

Nem úgy mi. Pedig hát szükségünk volna rá. Hol állunk ugyanis az országos helyzethez viszonyítva? A viszonylag szapora Románia lakossága a hatvanas évek közepére le hanyatlott a 14 ezrelékes születési hányadosig, ami európai sereghajtói helyzetet. Az ismert intézkedések nyomán a hatvanas évek végén „demográfiai

robbanás" következett be, a születések ezreléke jócskán meghaladta a húszat, majd ez évtized elején csökkenni kezdett, napjainkra úgy tetszik, megállapodott a 19 fölött. Ami európai vonatkozásban kiegyensúlyozottnak, a közepesnél jobbnak számít, elégedettek lehetünk vele.

Más a romániai magyarság demográfiai helyzete. A tízévenként megtartott népszámlálások adataiból kiderül, hogy a mi számbeli növekedésünk lassúbb az országos átlagnál, s ennek következtében az összlakosságon belüli arányunk évtizedről évtizedre csökken. Ez a kevesebb magyar gyermek születésével függ össze. A közzétett adatokból ugyanis kiderül, hogy az országban az utóbbi öt év során a születési arány 19—20 között mozgott, a hazai magyarság natalitása viszont csupán 15—16 között, tehát 4-5 százalékkal elmaradt az országostól. A 15-16 ezrelékes születési hányados pedig már távolról sem kielégítő, maga után vonhatja nemzetiségünk előregedését, a későbbiek során esetleg a számbeli gyarapodás teljes megállását.

Hogy mérsékelt szaporodásunknak mi az oka, milyen körülményekre vezethető vissza? Épp ez az, amit reklamálok: nem tudunk a kérdésre válaszolni, mert nem foglalkozunk vele eleget és alaposan; itt ellentmondás mutatkozik, mi ugyanis még az öntudatlanság állapotában élünk, mintha minden a legnagyobb rendben volna szaporodásunk terén. Pedig hát, hogy csak egyet mondjak, a hírhedt egyik vidékek — Kalotaszeg, Torockó, Murokország — lakossága jórészt magyar.

De addig is, amíg változás áll be — s ehhez megvan a lehetőség —, szeretnék kitérni egy vélekedésre, személyes élmények alapján. Ha a népszaporulatról szűkebb körben beszélgetek, mindig előáll valaki az ellenvetéssel: nem a számunk, hanem a minőségünk a fontos, és Berzsenyi sorait hangoztatja:

... Nem sokaság, hanem
Lélek...

Úgy vélem, le kell végre számolnunk ezzel a hangzatos, de önámító hazugsággal, e kegyes vigasszal. Látnunk kell, hogy a számunk igenis számít. Súlyunkat, jelentőségünket, erőnket növeli. És biztonságérzetünket, jövőtudatunkat erősíti.

A sokaság hordozza a lelket.

Ha viszont nincs sokaság — kialszik a lélek.

A *Változó valóság* című kötet ebben az értelemben határkö. Dolgozatainak többsége a népesedéssel foglalkozik; fél évszázada nem jelent meg nálunk ilyen könyv. Minden elismerést megérdemelnek szerkesztői, kiadói, szerzői. Erős lángú lámpást gyújtottak meg, amely messze bevilágít demográfiai öntudatlanságunk sötétjébe.

Herceg József

Kell a törődés

Az egyetlen érzékszervre — a fülre — hagyatkozó rádió a *hallgatóhoz* szól, stílusa ezért (az írott nyelvtől eltérően) beszélt jellegű, úgynevezett *hangos stílus*. A tiszta, világos gondolkodást közvetítő, pontos *gondolatközlés*en túl jelentős szerepet kap benne az *akusztikum*. A korszerű rádiózásban e két elem szerencsés együttést alkot: egyik segíti a másikat. A leírt, azaz kötött szöveg megelevenedik, nem is hat írott (olvasott) szövegnek, ha a rádióbemondó érvényre juttatja beszédének egyéni jellegzetességeit. Közvetlen hangjával mintegy beszélgetőpartnerré avatja hallgatóit. Ez a stílus már nem a hírmondó stílusa, még csak az elbeszélő sem, hanem a *beszélgető*. Ide eljutni — anélkül, hogy a közvetlenség modorosságba csapna át, vagy csevegésbe — keveseknek adatik meg. A legtöbb rádióbemondó ettől való félelmében reked meg a szenttelen előadás, közlés szintjén, beszédjének nincs sava-borsa, még ha a legtökéletesebben képezi is a hangokat, s egyetlen kirívó hibát sem követ el. Sok gyenge szövegen „segített” már az előadója, de ennek az ellenkezője is igaz: a legjobb szöveg hatását is rontja a hibás szövegmondás — a rossz hangsúlyozás, kiejtés, a modoros hanglejtés, a hadarás

vagy a hangelnyelés. A szöveg akkor válik élővé, ha megszólal; ha szépen, okosan szól, élőlőszóvá, ellenkező esetben szenttelen felolvasássá válik. A bemondó jó akusztikai érzéke a kevésbé tetszetős szöveget is „fölrépítheti“.

A rádiós beszédében — érthető módon — az átlagosnál nagyobb szerepet kap a hangsúly, a kiejtés, a hanghordozás. Ha kiejtésről beszélünk, legelőször a hangképzés jut eszünkbe; a hangok kiejtésére gondolunk, a pontos artikulációra. Talán még az is megfordul a fejünkben, hogy nem betűt ejtünk, hanem hangot (ha a tanítónk teljes birtokosa volt anyanyelvünknek, belénksúlykolta, hogy *eggyetlent* mondunk például, és nem *egyetlent*, mert a kiejtés nem mindig igazodik az írásképhez), nem nyeljük el a hangokat (esetleg teljes szótangokat!), nem hadarunk. Utoljára hagyatam — de csak azért, hogy jobban kiemeljem — a hosszú és rövid hangok megkülönböztetését. A Kolozsvári Rádió egyébként igazán gonddal szerkesztett műsorainak hatását nagymértékben rontja a hosszú hangoktól szinte teljesen megfosztott beszédtonus. Ha fel akarnánk sorolni a helyes kiejtésű bemondók nevét, bizony félkezünk ujjai is soknak bizonyulnának. A rövid és hosszú hangokat „kinosan“ érzékelő váradi fülemnek (azon a vidéken a hosszú hangokat hosszúnak ejtik) nehéz elviselnie ezt az idegenül hangzó beszédet. Megpróbáltam a tartalomtól elvonatkoztatva, csak a hangzásra figyelve hallgatni, és mi tagadás, nem tűnt magyarnak ez a nyelv: rövid és hosszú hangok váltakozására épült zenéje, ritmusa elveszett, rövid á-jaival, é-jeivel valamely újlatin nyelvre emlékeztetett. Idegen ajkúak beszélnek így nyelvünket, akik számára a hosszú hang ismeretlen. A legszebb szövegeket is hatástalanítja ez az előadásmód.

Köztudomású, hogy Kolozsvár és környéke, de a Mezőség is rövid hanggal beszél, ez azonban nem lehet mélység, mert a rádió fórum, tömegnevelő eszköz, s az ott elhangzott szó — minta, követendő példa. (Egyáltalán nem közömbös, hogy jó, avagy rossz példa.) A tartalmukban oly szépen meggazdagodott, igényesen szerkesztett rádióműsorok miért ne szólhatnának hozzánk szép magyar nyelven Kolozsvárt is? Marosvásárhely sem esik messzebb a Mezőségtől, az ottani Rádió bemondóinak a kiejtése mégis mintaszerű. Miért? Talán a Színművészeti Főiskola közelsége teszi? Vagy ők nem tartják mellékes kérdésnek, nem tekintik pusztán *formának* a nyelvi megjelenítést? Ne firtassuk az okokat, a fő, hogy szépen beszélnek. De miért ne lehetne ezt elérni Kolozsvárt is? Ha amott a Színművészeti Főiskola, itt az egyetem: a Babeş—Bolyai Tudományegyetem, s benne a magyar szak. Én nem hiszem, hogy akadályba ütközne a rádióbemondók nyelvi továbbképzése — helyesejtési tanfolyam formájában — belső szervezéssel, esetleg külső szaksegítséggel. Az effajta tanfolyamok kedvezőbb nyelvi feltételek között, nagyobb intézményeknél is rendszeresek, megszokottak, és csak jó fényt vet azokra, akik ezt a tanulmányi formát igénylik, tudásukat nem tekintik befejezettnek.

Mivel a rádió az élőlőszó varázsával hat, a jól megszerkesztett, *szépen megírt* szöveget — véleményem szerint — a *helyesen beszélők* olvassák fel, s ne jusson mikrofonhoz egyetlen olyan szerző sem, akinek a beszéde nem üti meg a nyelv-helyesség mértékét! Az ifjúsági rovatban, a *Zsibongóban* kéthetenként jelentkező nyelvművelő műsor, amely az utóbbi időben örvendetesen felrissült, megfiatalodott, akkor lesz igazán hatékony, ha majd a Rádió valamennyi rovata nyelvi mintául fog szolgálni mindannyiunknak, hogy felhőtlenül örülhessünk a tartalmas, szép műsoroknak.

Hadd zárjam soraimat Kodály Zoltán költői szavaival, annak a művésznek a vallomásával, aki oly szenvedéllyel szállt síkra a helyes kiejtésért, akinek mindenkor szívügye volt nyelvünk jóhangzása: „Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, a zománc, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük. Minden nyelvnek megvan a maga hangszíne, tempója, ritmusa, dallama, egyszóval zenéje.“

Erzsi' Ilona